

Platvormitöö tegijad Tallinnas:

Kuidas tagada väärikas töö?

Kairit Kall, Triin Roosalu, Marge Unt ja Liis Ojamäe (Tallinna Ülikool)

@melaniekim Reshot Stock Foto Free Licence

LÜHIÜLEVADE

Faktileht tutvustab platvormitööga seotud kitsaskohti toetudes rahvusvahelise PLUS projekti (<https://project-plus.eu/>) käigus Eestis läbi viidud uuringu tulemustele. Et tagada **väärikas töö Eesti platvormitöö tegijatele**, esitab faktileht ka PLUS tiimi koostatud ja kohalikele oludele kohandatud **poliitikasoovitused**, mis võtavad arvesse platvormitaksojuhtide ning valdkonna ekspertide vaatenurki. Ebakõla tekitab olukord, kus platvormitöö tegijaid käsitletakse Eestis kui **sõltumatuid töövõtjaid**, kellele ei laiene tööõigused, kuid praktikas sõltutakse platvormidest üsna palju. Samas puuduvad tegelikud võimalused lepingutingimuste üle läbi rääkida. **Digitaalsete platvormide haldajad määravad teenuste hinna**, mis tõstatab küsimuse vabast konkurentsist, ja nende heaks töötavaid teenusepakkujaid **juhitakse algoritmipõhiselt**, mis ei ole alati läbipaistev. Kuna platvormitöö tegemisel võib esineda omajagu **maksudest kõrvale hiilimist**, mistõttu jäävad töötegijad **sotsiaalsüsteemi kaitseta**, rõhutame ka maksude maksmise ja sotsiaalsüsteemi jätkusuutlikkusega seotud probleeme. Peamised poliitikasoovitused on **suurendada läbipaistvust**, tagada õigus informeeritusele ja kindlustada **õiglased töötingimused**, mis seavad turvalisuse tähtsamaks kui kasumi.

This project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No 822638.

MILLISEID PROBLEEME ON EESTIS PLATVORMITÖÖGA?

EBASELGE STAATUS – EBAÕIGLASED TINGIMUSED. Eestis võivad platvormid sõlmida töötegijaga mitmesuguseid lepinguid, kuid mitte ükski platvorm ei paku töölepingu võimalust. Mõned platvormid (Wolt, GoWorkaBit) pakuvad töötajatele võimaluse sõlmida völaõigusseadusega sätestatud teenuste osutamise leping. Seega ei kehti platvormitöö korral töölepingu seadusest tulenevad õigused, nagu koondamishüvitised, tasustatud puhkus, miinimumtunnitasa, kaitse diskrimineerimise vastu, kaitse ebaõiglase vallandamise vastu, õigus liituda ametiühinguga, töö- ja puhkeaja regulatsioonid jms. Taksoplatvormid, nagu Uber ja Bolt, ei võimalda taksojuhtidele isegi käsundus- või töövõtulepinguid. Nende kaudu töö tegijad on kas füüsilisest isikust ettevõtjad (FIE'd), töötavad enda osatüingu kaudu (makstes ise tööjõumakse või mitte) või osutavad teenust füüsiliste isikutena, kes deklareerivad maksud (kui üldse) kas juhusliku tuluna või hiljuti loodud ettevõtluskonto kaudu¹. Juhuslikust tulust² tuleb maksta vaid tulumaks, mis ei taga sotsiaalkaitset, ning juhid, keda intervjuerisime, kasutasid seda viisi üsna sageli.

POLE MAKSE – POLE SOTSIAALKINDLUSTUST. Kui platvormi kaudu töö tegija maksab enda tööjõumaksud ise, on tal võimalik saada sotsiaalkindlustusega hõlmatus. Kuna (kõigi) tööjõumaksude tasumine muudab teenimisvõimalused väga väikeseks, siis tehakse seda pigem harva (selgub intervjuudest). Mitmed platvormitöö tegijad **ei pidanud**

„Ja pole võimalik normaalselt, pole võimalik ausalt seal seda tööd teha, kahjuks. Pole võimalik maksu maksta.“ (platvormitaksojuht nr 4)

täielikku maksukuulekust üldse võimalikuks või vajalikuks (nt kui oled terve ja noor, siis ei pruugi inimene haigeks või pensionile jäämise üle muret tunda). Eestis tekib sotsiaalkindlustusega kaetus juhul, kui sotsiaalmaksu tasutakse järjepidevalt, mis alati ei ole platvormitöö puhul tagatud, ning vähemalt sotsiaalmaksu kohustuse

alammääras. Isegi kui platvormitöö tegijad tasuvad sotsiaalmaksu, siis sissetuleku suure kõikumise korral, mis tuli eriti teravalt esile pandeemia kontekstis, ei ole võimalik tagada, et sotsiaalmaksu makstakse järjepidevalt. Sellises olukorras oli toimetulekustrateegia sotsiaalmaksu mitte maksta, kuid olla kindlustatud muul viisil (nt teine töökoht, tudengistaatus) või olla üldse ilma sotsiaalkindlustuseta. Taksojuhid, kes maksid enda eest ise sotsiaalmaksu (kas siis oma ettevõtte või FIE kaudu), tasusid seda üldiselt vaid miinimummäära ulatuses, seda isegi kuudel, kus teenistus oli oluliselt kõrgem. Samuti rõhutati, et madalhoajal ei ole isegi täiskoormusel töötades võimalik sotsiaalmaksu tasuda, kuna ooteaja eest ju ei maksta ning pärast kütuse, kindlustuse jms mahaarvamist on töötasu liiga väike, millest tekivad „lüngad“ tervisekindlustuses.

„Nii et nii palju, kui annab mööda minna, minnakse ikkagi mööda neist maksudest. Sest muidu ta [platvormitakso sõitmine] on mõttetu.“ (platvormitaksojuht nr 11).

REGULEERIMATA TÖÖAEG – PUUDUV TURVALISUS. Üldiselt on teenuste hinnad taksoplatvormidel madalad (ning juhid ei saa neid mõjutada), kuid tippajal need tõusevad. Kui platvormid on loonud boonussüsteemi, siis võib see mõjutada juhte teatud aegadel liikluses kiirustama ja töötama liiga pikalt. Erinevalt ettevõtetest, kes pakuvad professionaalset taksoteenust, julgustavad taksoplatvormid juhte üle töötama, ei paku neile sotsiaalkindlustust ega sissetuleku kindlust täistööajaga töö eest ning reklaamivad taksojuhitööd kui lisatööd. Selle kõigea võivad seostuda liiklusohhtlikud olukorrad nii juhtidele kui klientidele.

¹ Vt <https://www.emta.ee/eraklient/maksud-ja-tasumine/maksustatavad-tulud/ettevotlustulu-ja-ettevotluskonto>.

² Kui eraisik töötab platvormi kaudu, siis võib ta deklareerida oma tulu juhusliku tuluna ja maksta sellelt vaid tulumaksu. Ta võib kasutada ka ettevõtluskontot, mille kaudu tasutakse kõik tööjõumaksud, kuid madalamas määras. Siiski, viimase variandi kaudu on võimalik saada ka sotsiaalkindlustus, kui teatud nõuded on täidetud.

POLE AGENTSUST – POLE KONTROLLI. Platvormitaksot sõites puudub juhil töö osas igasugune kindlus, kuna kogu vastutus töötingimuste, sotsiaalkaitse ja turvalisuse eest on juhil endal. Teisalt peaks seda tasakaalustama vabadus ja paindlikkus oma tööd ise kujundada. Kvalitatiivintervjuud platvormitöö tegijatega aga näitavad, et alati see nii ei ole. **Platvormidel on tihti läbipaistmatute algoritmide kaudu juhtide üle märkimisväärne kontroll.** Juhtide sõnul on nende individuaalne ja kollektiivne toimimisvõime (agentsus) piiratud, kuna platvormitaksod rakendavad nende üle kontrolli, sh **blokeerivad juhtide kontosid** ka arusaamatutel põhjustel. Seejuures puudub juhil viis otsuse vaidlustamiseks.

„Et kõik-kõik on noh, absoluutselt on sohvri enda vastutus, nemad ei tea mitte midagi. Aga noh, praktikas on, teie jutust siin tuleb ka välja, teed paar sihukest vale liigutust ja hakkad juba saama, eks ju. [negatiivset tagasisidet, blokeeringu jms platvormi poolt]“ (Platvormitaksojuhtide fookusgrupp)

PUUDUVAD ANDMED – TEADMATUSES OTSUSTE TEGEMINE. Praegu puuduvad andmed selle kohta, kui paljud platvormitöö tegijad ei deklareeri oma makse või kui paljud on ilma tervisekindluse või laiemalt sotsiaalkindlustuseta, mis paneb tulevikus ohtu näiteks pensioni saamise. Teisalt on paljudel juhtidel üsna vähene teadlikkus oma teenimisvõimalustest, st ei osata hinnata, kui kasulik platvormitakso sõitmine ikkagi on, kui kõik kulud maha arvata. Seetõttu võib juhtuda, et platvormi kaudu tehakse tööd mingi aja jooksul, enne kui jõutakse järeldusele, et tegelikult makstakse võimaluse eest tööd teha peale.

MILLISED ON PEAMISED POLIITIKASOOVITUSED?

Kokkuvõtvalt saab öelda, et **peamised platvormitööga seotud probleemid** on järgmised: (1) kuidas tasakaalustada iseseisva teenusepakkuja staatus tegelikult platvormist sõltumisega ja tagada platvormitöö tegijatele turvalised ja väärivad **töötingimused**; (2) kuidas tagada **maksude** maksmine ja sotsiaalsüsteemi jätkusuutlikkus, et platvormitöö tegijad ei jääks ilma **sotsiaalkindlustusega kaetusest**; (3) kuidas võimaldada platvormitöö tegijatel **töötingimustes kaasa rääkida** ja platvormidega tekkinud **erimeelsusi lahendada**; ning (4) kuidas kindlustada, et nii platvormidel, töötegijatel, klientidel kui ka poliitikakujundajatel oleksid **andmed, mille põhjal teha teadlikke otsuseid**.

Esmalt puudub meil info selles kohta, kui palju platvormitöö tegijaid on; milline on nende lepinguline staatus, mitu tundi nad töötavad, kui palju teenivad jne. Informeeritud poliitika kujundamiseks on see info aga oluline. Seega soovitame muuta **platvormidele kohustuslikuks jagada** seesuguseid **andmeid riigiametnike ja teadlastega**. Peale selle peaksid ka **platvormitöö tegijad** olema **informeeritud ja omama ligipääsu andmetele**, mida platvormitöö pakkujad nende kohta koguvad.

Praegu on **platvormitöö tegijate hääl avalikes aruteludes esindatud üsna marginaalselt** ning neil **puudub ka efektiivne viis pidada platvormitöö pakkujatega läbirääkimisi**. Nagu intervjuueeritud taksojuhid korduvalt rõhutasid, võidakse probleemide korral töötegijad lihtsalt blokeerida, ilma et sellele eelneks probleemi üle arutamist, rääkimata menetlusprotsessist. Kuna ametlikult on platvormitöö tegijad sõltumatud teenusepakkujad, mitte töölepinguga töötajad, siis puudub neil võimalus ametiühinguid luua, nendega liituda ja seeläbi kollektiivseid läbirääkimisi pidada. Faktiliselt võivad nad olla platvormidest suures sõltuvuses, mistõttu peaks neile olema tagatud kollektiivse esindatuse võimalus. Samuti peaksid **töötegijad saama pöörduda sõltumatu institutsiooni poole, kui neil tekivad konfliktid platvormiga**.

See, milliseid muid õigusi (nt miinimumpalk, tasustatud puhkus, haigusleht) peaks (teatud tüüpi) platvormitöö tegijatele laiendama, vajab analüüsi. Nii platvormid kui ka platvormitöö tegijate grupid on üsna mitmekesised ning seetõttu on universaalseid poliitikasoovitusi keeruline anda. Pigem oleks mõistlik **kasutada andmeid, mida platvormid koguvad, et rakendada asjakohasemat poliitikat**. Teisalt on PLUS-projekti tulemusi arvestades selge, et kui arvestada töötegija paindlikkust ja algoritmipõhist kontrolli, siis ei ole platvormitöö tegijate puhul tegemist täiesti sõltumatute teenusepakkujatega. Seega peaks platvormitöö pakkujatel olema töötajate töötingimuste ja heaolu osas mingisugunegi vastutus.

Kui inimese peamine sissetulekuallikas on platvormitöö – või ka mõni teine prekaarne töövorm – siis on üsna tõenäoline, et võib tekkida perioode, kus inimene ei ole sotsiaalkaitsega hõlmatud. Seda probleemi ei ole võimalik lahendada ka siis, kui platvormid pakuvad töötegijatele mingisugust teenuslepingut, kuna sellega ei pruugi olla tagatud sotsiaalmaksu igakuise miinimummäära maksmine. **Miinimumteenistuse toetuskeemid** võiksid seejuures mängida olulist rolli, kuid teiselt poolt võivad need saada tõsiseks probleemiks praegusele sotsiaalsüsteemile ja nihutada platvormitöö kulud platvormidelt riigi kanda.

KOKKUVÕTE: PEAMISED POLIITIKASOOVITUSED

MIDA TULEKS PARANDADA?

(a) parem läbipaistvus – informeeritumad otsused	(b) õiglased töötingimused – turvalisus enne kasumit
<p>Töötajatele peaks olema tagatud läbipaistev algoritmipõhine juhtimine. Teenusepakkumise tingimused peaksid olema läbipaistvad ja platvormidel peaks olema kohustus põhjendada töötajaja konto blokeerimist.</p>	<p>Nii juhtide kui klientide turvalisuse huvides peaks maksimaalne töötundide arv olema piiratud. Platvormidel peaks olema kohustus piirata maksimaalset töötundide arvu nii päevas kui ka nädalas. Platvormitöö tegijatel tuleks töötundide arv deklareerida. Platvormid peaksid tagama õiglase töötasu ning ühiskonnad jõudma baassissetuleku tasemeni, mille korral ületöötamine ei ole ellujäämiseks vajalik.</p>
<p>Tööplatvormide võimu peaks tasakaalustama digilahendustega. Soovitame nügida platvormitöö tegijate maksukäitumist ja otsuste tegemist digitaalse tööriistaga, mis võimaldab lihtsalt hinnata tööst saadavat tegelikku tulu, kui arvestada maha kulud (nt taksokindlustus, maksud, kütus, amortisatsioon). Riik võiks sellist tööriista juhtidele tasuta pakkuda, et parandada juhtide maksukuulekust ja aidata hinnata töötasu vastavust panusele.</p>	<p>Tagatud peaks olema töötamise sisu ja lepingulise suhte vastavus. Platvormid, kes rakendavad oma töötajate üle märkimisväärset kontrolli, peaksid ka vastutuse võtma ja töötajatele töölepingut pakkuma. Neil platvormitöö tegijatel, kes töötavad sõltumatute teenusepakkujatena, peaks olema suurem vabadus klientide valikul, hindade määramisel jms.</p>
<p>Andmed on poliitika kujundamisel üliolulised. Platvormitöö reguleerimisel peaks enam tuginema tõenduspõhisusele. Platvormidel peaks olema kohustus kogutud informatsiooni jagada ja seega võimaldada tõenduspõhise poliitikakujundamist. Vaja on rohkem uuringuid, eriti mõju-uuringuid, mis hindaksid võimalike poliitikamuudatuste (tegematajätmise) tulemit.</p>	<p>Platvormitöötajatele peaks olema tagatud õigus töötingimustes kollektiivselt kaasa rääkida. Tuleks soodustada positiivse identiteedi ja ametialase kogukonna teket. Platvormid ei tohiks jälgida juhtide omavahelist suhtlust ega ähvardada juhte kontode sulgemisega, kui platvormide tegevuses sõna võetakse. Vaja oleks luua selged mehhanismid, kuidas platvormitöötajad saaksid algatada kollektiivseid läbirääkimisi ning lahendada platvormidega tekkinud erimeelsusi.</p>

PLUS-projekti tulemused toetavad Euroopa Liidu platvormitöö algatuste asjakohasust Eesti kontekstis.

Lisalugemist platvormitöö kohta Eestis:

Kall, K., Roosalu, T., Unt, M., & Ojamäe, L. (2021). *Platformisation of Tallinn's taxi industry: Results from the PLUS Project*. RASI toimetised nr 13. Tallinna Ülikool.

Ojamäe, L., Peik, K., Kall, K., Roosalu, T., & Unt, M. (2021). *Hosting in Airbnb: platform work at the intersection of hospitality, accommodation and home-making*. RASI toimetised nr 14. Tallinna Ülikool.